

Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad

- Dansk Numismatisk Forening • Føroya Myntsavnarafelag • Myntsafnarafélag Íslands •
- Norsk Numismatisk Forening • Numismatiska Föreningen i Åbo • Skånes Numismatiska Förening •
- Nationalmuseets Myntkabinett • Den kgl. Mønt- og Medaillesamling • Kungl. Myntkabinettet •
- Lunds Universitets Historiska Museum • Myntkabinettet, Universitetet i Oslo •
- Suomen Numismaattinen Yhdistys • Svenska Numismatiska Föreningen •
- Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger • NTNU Vitenskapsmuseet •
- Uppsala universitets myntkabinett • Numismatiska Forskningsgruppen •
- Myntsafn Seðlabanka og Þjóðminjasafns •

*En 'ny' jysk mønttype fra
1030'erne og dens paralleller*

*Två nya ex av Knut den heliges
första typ från Lund präglad 1080?*

Peterspenger – nordiske perspektiv

Den äldsta svenska guldmyntningen

Nr. 4 • Oktober 2025

En 'ny' jysk mønttype fra 1030'erne og dens paralleller

Af Helle W. Horsnæs & Gitte T. Ingvardson

Vi er ved at lægge sidste hånd på en samlet publikation af hele Blenstrup-skatten, som blev fundet i 2016 tæt ved landsbyen Horsens i Blenstrup sogn, cirka 20 km syd for Ålborg. Som så mange andre af de seneste årtiers fund er skatten lokaliseret af amatørarkæologer bevæbnet med metaldetektor. De første mønter blev fundet relativt tæt samlet, og Nordjyske Museers arkæologer blev hurtigt orienteret. En del af skatten lå sensationelt stadig i den originale beholder, et ko-horn, og kunne optages i præparat. En række udgravninger på skattefundsmarken har efterfølgende vist, at skatten har været nedgravet ved væggen i et stort beboelseshus, som indgår i en større vikingetidsbosættelse.¹ Skatten består af 98 danske, 30 engelske og 92 kontinentale mønter, samt 28 mønter, der fortsat ligger i hornet. De foreløbige undersøgelser viser at skatten blev deponeret kort efter 1050.

Skatten indeholder mange spændende mønter. En af dem er en ikke tidligere beskrevet mønttype, som vi her vil argumentere for, er præget i Jylland (måske Viborg) (Fig. 1).² Mønten er fundet midt i den tætteste møntkoncentration, og der kan ikke være tvivl om dens tilhørsforhold til skatten. Selv om der ikke er identificeret præcise paralleller til denne mønt, kan den sammenlignes med flere andre danske mønttyper. De fleste af dem er relativt usædvanlige, men de deler en række fælles træk. Forsiden har ofte et let opløst portræt, hvor dragten synes at være en misforstået imitation baseret på Knud den Stores engelske mønter. Bagsiden prydes af forskellige typer af kors, oftest med et ornament eller tegn i korsvinklerne. Indskrifternes bogstavformer er meget ensartede: Der er oftest tale om meningsløse serier af tættstillede bogstaver, især I, E, O, V, C, L, N, T og X i forskellige kombinationer. I nedenstående gennemgang sammenstilles møntens for- og bagside motiver samt indskrift med andre danske mønttyper med tilsvarende motiver og indskrifter. Præsentationen kompletterer Moesgaards nylige gennemgang af jyske mønter tilskrevet Knud den Store, da omdrejningspunktet er netop de mønttyper, som kun blev sporadisk nævnt af ham.³

Den 'nye' type

Mønten har på forsiden et venstrevendt kongeportræt. Kongen bærer en stor krone med fem punkter på randen, tre *fleur-de-lis* lignende takker og imellem takkerne et punkt. Kronen synes at svæve lidt over ansigtet, kun understøttet af to punkter over henholdsvis pande og

¹ Foreløbig omtale af området i Klinge 2017, men siden er udgravningsområderne udvidet betydeligt. Vi takker Chr. Klinge og Chr. Vrångmose Jensen fra Nordjyske Museer for deres store hjælp med oplysninger om fundomstændigheder. Analysen af møntskatten er støttet af Adv. Axel Ernsts og frøken Alfrida Ernsts legat til fremme af numismatisk forskning i Danmark.

² KMMS inv.nr. FP 11657.200, udgravningsnummer x19.

³ Moesgaard 2024.

Figur 1

Figur 2

isse. Ansigtet er groft udformet med én streg fra hage/mundparti over en meget stor næse og hen over issen til en bue, som angiver et stort øre. Et punkt i midten angiver øjet. Under ansigtet er en ring, som måske er reminiscens af en dragtnål, og foran ringen to parallelle streger, der angiver en dragt. Midtfelt og indskriftbånd er adskilt af en omløbende linje, men portrættet bryder linjen både foroven og forneden. Indskriften er ikke meningsgivende. Læst fra kronen og med uret rundt kan man skelne bogstaverne *WICII: IIPII*[...] IP er usikker.

I bagsidens midtfelt er et slankt kors med et lille kors i hver vinkel. Korset når ikke helt ud til den omløbende linje, som adskiller midtfeltet fra indskriftbåndet. Indskriften kan kun læses delvist, og den synes ikke at være meningsgivende [...] *WICII: IIPII*[...]?

Indskrifternes bogstaver er lavet i hele bogstavpunslers, og kan på det punkt sammenlignes med en gruppe fra Lund-udmøntningen, som Malmer har kaldt '*compact style*',⁴ og det peger på, at den 'nye' type er præget i samme periode som Lund-mønter med '*compact style*' indskrifter: i 1030'erne, og måske endda ind i starten af 1040'erne. Som det vil fremgå af nedenstående, underbygges tolkningen af møntens for- og bagside motiver.

Paralleller til bagsidemotivet

Bagsidemotivet, kors med små kors i vinklerne, er relativt sjældent i den danske mønttrække. Den mest almindelige type med et lignende bagsidemotiv er Haubergs type **Knud den Store 49** (Fig. 2),⁵ der på forsiden har et Guds hånd-motiv. Typen findes i flere varianter, både med et kors, som er meget lig den nyfundne mønt (for eksempel Haubergs typeeksemplar af Knud 49), og – mere almindeligt – med et tyndt kors, som når helt til den omløbende adskillelse af midtfelt fra indskrift.⁶ Enkelte bagsidestemplar har læselig indskrift, der peger på Viborg som møntsted. Typen er meget almindelig. Allerede Hauberg kendte 13 fund, heriblandt den norske Årstad-skat (Egersund) med hele 57 eksemplarer. Siden da er der kommet mindst seks nye fundsteder til alene i Danmark.⁷ Til denne gruppe bør knyttes Haubergs typeeksemplar af Knud 60, der på forsiden prydes af

Figur 1: Den 'nye' mønttype fra Blenstrup-skatten. Mønten har pecks på både for- og bagside og er bukket. Den vejer 0,714 gr (afrenset). (KMMS inv.nr. FP 11657.200. Foto: Victor P. Bizev).

Figur 2: Et eksempel på Knud 49 med kort kors fra Store Valby-skatten, Sjælland (KMMS inv.nr. FP XXXVII.10, foto Sean Weston) og et med kors til omløbende linje, fra Ersted-skatten (KMMS inv.nr. FP 10907.42. Foto: Rasmus Holst Nielsen).

Mønterne vises i størrelsen ca. 180%

Figur 3

Figur 4

Figur 5

Figur 6

et tilsvarende Guds hånd-motiv, mens cirkulære fyldornamenter i bagsidens korsvinkler synes inspireret af Knud den Stores engelske Pointed Helmet type præget 1024-1030.⁸ Dette sandsynliggør at gruppen er præget i slutningen af eller kort efter Knud den Stores regeringsperiode.

Knud 51 og Knud 52, der af Hauberg ligeledes henføres til Viborg, har også fællestræk med den 'nye' type. Et kors, der ikke når helt til den omløbende line, men som har blandede fyldornamenter i korsvinklerne ses på den sandsynligvis unikke mønt Knud 52 (Fig. 3), der stammer fra Keldstrup-skatten (Sjælland).⁹ Forside-motivet på denne mønt er tæt knyttet til Knud 51 (Fig. 4 og Tabel 1). Bagsiden på Knud 51 adskiller sig ved at bestå af en *long cross imitation* med fyldornamenter i korsvinklerne. På Haubergs typeeksemplar alternerer kors og ringe i korsvinklerne, men på den mønt, der er illustreret fra Årstad-skatten ses kors i alle fire korsvinkler,¹⁰ svarende til bagsidemotivet på den 'nye' type.

To mønter af typen Knud 51 fra Keldstrup-skatten har stempelidentiske bagsider med et punkt i hver korsvinkel. Typen Knud 51 findes i Årstad-skatten i 12 eksemplarer, som muligvis er stempelidentiske (Tabel 1 og note 33). Desuden optræder Knud 51 ifølge Hauberg i skattene fra Keldstrup (fem eksemplarer),¹¹ Enner (en mønt)¹² og Engegård (en mønt). I det sidstnævnte tilfælde er der dog tale om en fejl, da ingen mønt beskrevet i Den Kongelige Mønt- og Medaille-

Figur 3: Knud 52, unik, fra Keldstrup-skatten (KMMS inv.nr. FP 207.729. Foto: Nationalmuseet).

Figur 4: Knud 51 (KMMS inv.nr. BP 1359.1. Foto: Rasmus Holst Nielsen).

Figur 5: En mønt fra Ørbæk, præget med det mest almindelige stempelsæt, fra Kongsø Plantage skatten (KMMS inv.nr. FP 973.11. Foto: Rikke Sekkelund).

Figur 6: Knud 50, eksemplar fra Blenstrup-skatten (KMMS inv.nr. FP 11657.8. Foto: Victor Palsted Bizoëv).

4 Malmer 2023, 80-83 og 106.

5 Når der efterfølgende henvises til 'Knud XX', refereres der til Haubergs nummerering af Knud den Stores mønttyper.

6 De fire illustrerede eksemplarer fra Årstad-skatten, Holmboe 1837, Tav. I, 24-27; samt en del eksemplarer i KMMS.

7 Vi har ikke gjort forsøg på at opregne samtlige kendte eksemplarer af de omtalte mønttyper. Der findes sandsynligvis flere eksemplarer, også af de sjældne typer, end de her nævnte.

8 Christiansen & Horsnæs 2021.

9 KMMS inv.nr. FP 207; von Heijne 4.108.

10 Holmboe 1837, Tab. I 19, beskrivelse af typen på p. 36 nr. 23.

11 Tre er bevaret i KMMS, inv.nr. FP 207, von Heijne 4.108, tpq 1030. Galster 1929 foreslog dog tpq 1023.

12 Haubergs typeeksemplar, KMMS inv.nr. FP 79, tpq 1029; von Heijne 9.34.

samlings fundprotokol kan identificeres som et eksemplar af Knud 51.¹³ Endelig kendes flere eksemplarer uden proveniens.¹⁴

Motivelementet et spinkelt kors, der deler midtfeltet i fire vinkler, som hver især er udfyldt med en figur, går igen på typerne **Knud 54** og **Hardeknud 42** (Fig. 5). I modsætning til Knud 49, hvor figurerne er kors, er der på Knud 54 og Hardeknud 42 tale om en bue i hver korsvinkel. Enkelte meningsgivende bagsideindskrifter på Knud 54 og Hardeknud 42 er tolket som en henvisning til et møntsted, der foreslås identificeret med lokaliteten Ørbæk nær Løgstør og overgangen til Aggersborg.¹⁵ Til sammen udgør Knud 54 og Hardeknud 42 periodens mest almindelige mønttype. Der eksisterer knap 50 forsidestempler, som kan fremstå meget forskellige. Hauberg opdelte denne gruppe i to typer baseret på de få læselige forsideindskrifter. I realiteten er de fleste indskrifter ikke meningsgivende, hvilket betyder, at de fleste af mønterne ikke kan placeres i den ene eller den anden af Haubergs to typer. Ét af forsidestemplerne, Haubergs typeeksemplar for Knud 54, er også anvendt til to mønter med en *long cross* bagside, hvis indskrift angiver at de er slået af Braem i Viborg (Knud 53).

Nogle af de tætteste paralleller til bagsidemotivet på den 'nye' type stammer imidlertid fra mønter, som Hauberg ikke havde mulighed for at inddrage i sin typologi. Den ene er fundet i Store Frigård-skatten i 1928.¹⁶ I forbindelse med den første registrering placerede Galster mønten under overskriften 'Vendland(?)', men ved udgivelsen af hans oversigt over de bornholmske vikingeskatte i 1980, flyttede han den til 'Viborg(?)'. Møntens vægt – 0,72 gr – ligger meget tæt på de mange mønter af typen Knud 49, der er placeret i Viborg på basis af møntstedsindskrifter. En mønt med samme bagsidemotiv er siden fundet i et udateret fyldlag i Slesvig. Begge disse mønter har på forsiden et Guds lam, *Agnus dei*.¹⁷

Agnus dei-typerne er vanskelige at datere. Motivet er uden tvivl blevet anvendt i Lund i Knud den Stores senere år og under Hardeknud, ofte med due som bagsidemotiv, men også andre bagsidemotiver er anvendt.¹⁸ Lammet optræder også på mønter tilskrevet Magnus den Gode (Magnus 15) og Svend Estridsen (Svend 17) i Lund. De to mønter fra Store Frigård-skatten og Slesvig står ikke alene, da der i Änkköla-skatten (Estland) er fundet en Guds lam mønt med *short cross* bagside med motiver i korsvinklerne, ligesom en tilsvarende stammer fra Proschowsky's samling.¹⁹ Motivet minder om Svend 66-typen.²⁰ Den lave vægt på alle disse eksemplarer peger på et jysk møntsted.

Den sidste bagside parallel, der skal fremhæves, er typen **Knud 50** (Fig. 6), der er en *short cross* imitation med kors i alle fire korsvinkler. Den kendes nu i tre stempelidentiske eksemplarer: den ene er Haubergs typeeksemplar og var tidligere i hans samling (nu i KMMS, inv.nr. KP 1626.5), og både den og et eksemplar i L.E. Bruuns samling²¹ er uden proveniens. Det tredje kendte eksemplar er ligesom den 'nye' type fra Blenstrup-skatten.

Paralleller til forsidemotivet

Den 'nye' types forsidemotiv med den meget store krone, der bryder indskriften, har ingen præcise paralleller. Portrættet og især kronen minder om forsidemotivet på den unikke mønt **Knud 58** (Fig. 7),²² men på den mønt er hele portrættet holdt indenfor midtfeltet. Motivisk er der en del forskelle på Haubergs fire typer Knud 57-Knud 60, men størrelse, vægt og bogstavformer er meget ensartede. Måske derfor så Hauberg dem som 'en sammenhørende Række'. Han placerede dem i Hedeby på grund af deres "ringe Vægt", men gav udtryk for tvivl om denne tilskrivning.²³

Figur 7

Figur 7: Knud 58, unik (KMMS inv. GP 612.297, ex Thomsen 12200. Foto: Sean Weston).

I realiteten kunne han lige så godt have placeret dem i Viborg, for vægten på de kendte eksemplarer afviger ikke fra de ovennævnte typer Knud 49 og Knud 51-52.²⁴ En parallel til de *fleur-de-lis* lignende takker på den 'nye' type findes også på blandt andet Knud 11, med et portræt, hvor kronen udgøres af tre liljeformede takker. Men også her er hele kronen holdt indenfor midtfeltet, til forskel fra den nye type i Blenstrup-skatten. Knud 11's bagside svarer til Knuds engelske *Pointed Helmet* bagside. *Pointed Helmet* prægedes fra 1024-1030. Knud 11 indgår i Malmers stempelkæde 263b, hvor der også indgår en mønt med Hardeknud indskrift.²⁵ En datering af Knud 11 til omkring eller kort efter 1030 er dermed sandsynlig.

Knud 48var

Hauberg samlede en række mønter karakteriseret ved et bagsidemotiv, der efterligner bagsidemotivet på *Æthelred's Helmet* type (svarende til Becker 1981, bagsidetype E). Det unikke typeeksemplar for Knud 48 er imidlertid både væsentlig tungere end resten af gruppen og præget på firkantet blanket, hvilket antyder, at mønten er produceret i Sigtuna.²⁶

Forskellene mellem typeeksemplaret Knud 48 og de mønter, der af Hauberg blev betegnet som varianter af typen, er så store, at det er nødvendigt helt at adskille den unikke mønt fra resten af gruppen. Den gruppe mønter, som Hauberg opregnede som Knud 48var, har alle det samme bagsidemotiv som Knud 48, men de har derudover flere fælles træk i forsidemotivet med både den 'nye' type og forsiderne

13 Skatten er KMMS inv.nr. FP 241. Se også Galster 1980, p. 86.

14 KMMS inv.nr. BP 1359.1, der er tilbyttet fra kunstmaler (og mønthandler) Kirchoff i 1894/95,14 tre eksemplarer i L.E. Bruuns samling (kat.nr. 1347-1349).

15 Der kendes ca. 500 eksemplarer af denne type (Horsnæs, i trykken). Det skal nævnes at typen Hardeknud 43 har samme bagsidemotiv, men ikke meningsgivende indskrift.

16 FP 1701.1198; Galster 1980, kat. 48.

17 Mønterne er diskuteret og illustreret i Horsnæs 2020, siderne 80, 82 og 79, og fig. 6-7

18 Malmer 1997 og 2023.

19 Horsnæs 2020, fig. 8.

20 Horsnæs 2020; Bengtsson 2021.

21 L.E. Bruun katalog nr. 1346.

22 I KMMS opbevares inv.nr. KP 1825.5 fra Ludwiszoze skatten også under Hauberg type Knud 58. Denne mønt, der er dobbeltpræget og vanskelig at læse, har dog ingen tætte ligheder med Haubergs unikke typeeksemplar for Knud 58.

23 Moesgaard 2024, 52.

24 Knud 57 kendes nu i tre eksemplarer: Malmer 2023, 14.673a.1854 og 14.673b.1855. Malmer medtog disse mønter for at behandle motivet udtømmende. Intet tyder på, at hun ville tilskrive dem til Lund.

25 Knud 11 forside med *Pointed helmet* bagside, se Malmer 9.725 (kæde 14:151) og 14.830 (kæde 263b, med link videre til Hardeknud forside). Men her er hele portrættet, inkl. krone, også placeret indenfor midtfeltet.

26 Malmer 9.510.1602: +CNVT REX/BRVNMAN, vægt 1,25 gr, i KMK; se også Moesgaard 2024, 43.

Figur 8

Figur 9

Figur 10

af typerne Knud 58 og Knud 51-52. Det gælder specielt tegningen af ansigt og øre, forbindelsen mellem ansigtet og den skematiske dragt, samt bogstavformerne.

Med udgangspunkt i de fund, som Hauberg opregnede: "Lovns (3), Pilgårds b (1), Mölndal (1), Vallø (2) og Enegård (1)" og senere tilkomne eksemplarer i KMMS har vi derfor foretaget en nærmere undersøgelse af Knud 48var. De her gennemgåede mønter er præget med forskellige stempelsæt uden links (Tabel 2). Bagsidemotivet for dem alle efterligner den engelske *Helmet* type (Beckers bagsidetype E). Det ene bagsidestempel (A, Fig. 8) har en gruppe med tre punkter for enden af tre af spidserne, mens det fjerde spids afsluttes af et kors. De øvrige bagsidestempler (B-F, Fig. 9-12) har en gruppe med tre punkter for enden af hver spids i bagsidemotivet. Forsidemotivet på dem alle er et portræt, men der er forskelle i placering og størrelse af scepter, i gengivelse af dragt/skjold og i indskrifterne. Der er desuden variationer i de meningsløse indskrifter på både for- og bagside.

Vanskelighederne ved indplacering af sjældne mønttyper uden læselige indskrifter viser sig tydeligt ved denne gennemgang. Selv erfarne numismatikere har, som det fremgår af skemaet Tabel 2, registreret stempelidentiske mønter indenfor gruppen Knud 48var meget forskelligt: under Knud den Store, under Svend Estridsen eller helt udenfor den danske møntrække. Vi er enige med Moesgaard,²⁷ der, uden i øvrigt at diskutere Knud 48var nærmere, placerede mønterne fra denne gruppe efter den såkaldte møntreform, som dateres omkring 1030.²⁸ Men vi udelukker ikke, at de kan være præget når som helst i løbet af 1030'erne eller endog lidt ind i 1040'erne.

Indplacering af den 'nye' type fra Blenstrup

Skattefund med eksempler på de præsenterede jyske typer har *tpq* dateringer, der ligger fra omkring 1030 og fremefter. *Tpq* (*terminus post quem*) betyder, at deponeringen af skatten som helhed må være sket efter den pågældende dato. Vi ved ikke hvor længe efter, og enkeltmønter kan teoretisk være præget efter den angivne dato: vi kan bare ikke bevise det. Skattefundsdateringerne skal derfor behandles

Figur 8: Knud 48var stempelsæt A. Mønttypen blev først publiceret i Ramus & Devegge Till.Tav. V nr. 73g (Svend Estridsen). Denne mønt er identisk med en mønt fra C.J. Thomsens samling (Th. 12195). Forsideportrættets forbillede synes at være Knud den Stores engelske *Short Cross* type, men hjelmens strålekrans har også reminiscenser af *Helmet* typen. Dragten er stiliseret til skrå streger foran busten og bagved dragten er et skjold. Den engelske mønttypes dragtnål er blevet til en ring, som forbinder hoved med skjold. Et liljescepter udgår fra midten af de stiliserede dragtfolder (KMMS, inv.nr. GP 612.296. Foto: Sean Weston).

Figur 9: Knud 48var stempelsæt B. Portrættet minder meget om det foregående, men liljesceptret udgår fra dragtens forkant, fra Lovns-skatten (KMMS inv.nr. FP 329.72. Foto: Sean Weston).

Figur 10: Knud 48var stempelsæt C. Portrættet er en smule mere stiliseret end de foregående, dragtfolderne er helt forsvundet, og ringen, som forbinder hals og skjold er blevet større. Liljesceptret udgår fra skjoldets øverste punkt lige foran ringen, fra Lovns-skatten (KMMS inv.nr. FP 329.73. Foto: Sean Weston).

Figur 11

Figur 12

med varsomhed, specielt fordi det er så umådeligt sjældent, at vi har en helt præcis *ante quem*-datering, dvs. en dato *før hvilken* skatten nødvendigvis må være deponeret. De sjældne *ante quem*-dateringer kendes som regel bedst fra pludselige katastrofer, der forsejler en arkæologisk kontekst. Et godt eksempel er fundene fra vraket af kong Hans' skib Gripshunden, som gik ned i 1495.²⁹ I stedet for en egentlig *ante quem* datering kan man med forsigtighed anvende fraværet af ellers almindeligt forekommende og veldaterede typer. Metoden er især gyldig i områder og perioder med et velbelyst møntomløb. De ofte usikkert daterede danske 1000-tals mønter, og forholdsvis fåtal-lige jyske 1000-tals skatte betyder at metoden ikke kan anvendes med udgangspunkt i danske mønter.

Den 'nye' type blev deponeret i Blenstrup-skatten kort efter 1050. Ud fra de stilistiske sammenligninger mellem den 'nye' mønttype og de ovenstående står det klart, at produktionen af den 'nye' type sandsynligvis ligger i 1030'erne, måske ind i 1040'erne. Mønten hører således til blandt de ældre danske mønter i Blenstrup-skatten.

Det er vanskeligere at give en nøjere møntstedsplacering. Møntens vægt er ligesom det visuelle udtryk konsistent med gruppen af jyske mønter fra denne periode. Nogle få almindelige jyske mønttyper fra 1030'erne har meningsgivende indskrifter, der nævner for eksempel Viborg og Ørbæk, og ud over dem findes der mønttyper med de jyske møntstedsangivelser Århus, Ålborg og – fra 1040'erne – Hedeby. Den tilsyneladende mest almindelige Århus type og den eneste med entydig møntstedsangivelse i indskriften, Hardeknud 44, synes forbundet til Ørbæk og Viborg,³⁰ mens motiverne fra Hardeknud 39 (Ålborg) og Hardeknud 50/Magnus 36 (tilskrevet Hedeby) fremstår uden tydelige paralleller i den danske møntrække. Resten af mønttyperne har ulæselige eller meningsløse indskrifter, og registrerede fund er så få og så spredte, at fundudbredelsen ikke kan give en sikker stedfæstelse. Haubergs oprindelige møntstedtskrivninger af anonyme mønttyper kan derfor ikke anses for sikre.

Konklusionen må være, at den 'nye' mønttype fra Blenstrup-skatten er fremstillet i et jysk møntsted. Skal man vove pelsen og sætte et navn på stedet, kan ligheden mellem bagsidens korsmotiv og nogle eksemplarer af den almindelige type Knud 49 pege i retning af Viborg. De her påpegede ligheder mellem typerne Knud

Figur 11: Knud 48var stempelsæt D. Stileret portræt, tilsyneladende uden scepter. Mønten er slidt og præget off-center. Indskriften er ifølge Galster: ...ECD FOCECOII/+V OCI IE CI, tilskrevet Enegård/Engegård-skatten (KMMS inv.nr. FP 241.131. Foto: Sean Weston).

Figur 12: Knud 48var stempelsæt E. Også på dette forsidestempel er dragten helt forsvundet og sceptret er 'skrumpet' (KMMS, ex Devegge kat.nr. 75. Foto: Sean Weston).

27 Moesgaard 2024, 43.

28 Becker 1981. Erslev 1875 og Malmer 2023 har en lidt tidligere datering.

29 Ingvarsson 2022.

30 En unik mønt med Århus forside og Ørbæk bagside (kombination af stempel som typeeksemplaret for Hbg type Hardeknud 44 og et stempel meget nær typeeksemplaret for Knud 54) solgt på MünZentrum Rheinland Auk. 186, 18/10-2018, lot 2070. (<https://www.biddr.com/auctions/muenzzentrum/browse?a=366&l=342380>). Tak til Michael W. Christiansen for at gøre opmærksom på denne.

KMMS nr.	Fundsted	Vægt	Fs	Bs	Note
FP 79	Enner	0,83	1	1	
FP 207	Keldstrup	0,83	1	2	
FP 207	Keldstrup	0,75	2	2	
FP 207	Keldstrup	0,83	1	3	
			1	3	LEB 1347
	Årstad	0,72	3	4	Screen 2015, no. 4213. 1 af 12 stempelens(?) eksemplarer ³³
	Årstad				Screen 2015, kommentar til kat.nr. 4213: Glukstad Myntsamling, Christiania (Oslo) 1839, p. 39 nr. 6.
	Årstad?	0,75	3	4	Screen 2015, cat.no. 4211
	Årstad?	0,73	3	4	Screen 2015, cat no. 4212
BP 1359.1		0,745	3	4	ex kunsthändler Kirchoff (1894/95)
			3	4	LEB 1348
			3	5	LEB 1349 ³⁴

Tabel 1: Skematisk opstilling af stempelkombinationer for omtalte eksemplarer af Knud 51. Der er ikke gjort forsøg på at samle en komplet eksemplarliste.

KMMS Nr.	Fundsted	Vægt	Fs	Bs	Note
FP 329	"Lovns"? ³⁵	0,66	A	A	
FP 329	"Lovns"?	0,71	A	A	
FP 2113.72 ³⁶	Hågerup	0,64	A	A	Galster 1944, nr. 72 (bestemt som Svend 56var)
	Wangels	0,67	A	A	Wiechmann 2016, fund 43 nr. 4125
	Möndal, Västergötland		A	A	Stempelidentifikation baseret på Haubergs aftryk i KMMS
	Änkula, Estland	0,67	A	A	Leimus & Kuidsoo 2015, kat.nr. 303 (bestemt som Svend 56var)
GP 612.296		0,63	A	A	Th 12195
		0,74	A	A	B-R 2019, Auk. 885 nr. 8 (bestemt som slavisk)
		0,71	A	A	B-R 2019, Auk. 885 nr. 9 (bestemt som slavisk)
		0,67	A	A	B-R 2022, Auk. 907 nr. 138 (bestemt som slavisk)
			A	A	LEB 1336 (u.ill.), ³⁷ ex Bille-Brahe
GP 2890.19		0,63	A	F	Ex Ernst, ex Hauberg auk.nr. 67
FP 329.72	Lovns	0,695	B	B	
	Pilgård b, Gotland		B	B	Stempelidentifikation baseret på Haubergs aftryk
FP 329.73	Lovns	0,715	C	C	
FP 241.132	"Nylarsker/Engegård"?	0,69	C	C	Galster 1980, fund 31, nr. 4
FP 2113.71	Hågerup	0,63	C	C	Galster 1944, nr. 71
			C	C	LEB 1334
FP 241.131	"Nylarsker/Engegård"?	0,73	D	D	Galster 1980, fund 31, nr. 3
Devegge 75		0,68	E	E	
			E(?)	E?	LEB 1335 (u.ill.) ³⁸

Tabel 2: De gennemgåede eksemplarer af gruppen Knud 48var. Der er ikke gjort forsøg på at samle en komplet eksemplarliste. Bemærk, at samme skattefund kan indeholde mønter præget med forskellige stempelsæt.

48var, Knud 49, Knud 50-52 og Knud 58 (måske hele gruppen Knud 57-60) kan indikere, at de er fremstillet samme sted.³¹ Det vil ikke være usandsynligt, da både arkæologiske og skriftlige kilder viser, at Viborg gennem vikingetid og middelalder har spillet en væsentlig politisk og økonomisk rolle. Derimod kan vi ikke med sikkerhed pege på en tidligere udmøntning i Viborg som argument, da Haubergs typer Knud 46 og 47 trods stednavnet på to stempler af type Knud 46 muligvis er præget i Lund, hvor de indgår i Malmers stempelkæde 138.³² Alternativt er stemplerne anvendt ved flere møntsteder. Transport af møntstempler er i flere tilfælde dokumenteret. Der er eksempler på udveksling af stempler mellem Lund og Sigtuna (Malmer 2010, 59; Gunnarsson 2013, 9). Endvidere blev engelske stempler importeret og anvendt sammen med lokalt producerede stempler i den tidlige møntproduktion i Lund (Gunnarsson 2009, 73-86; 2015, 10; 2019, 117-131; Ingvarsson & Laursen 2016, 25-26).

Litteratur

- Becker, C.J.: The Coinages of Harthacnut and Magnus the Good at Lund c. 1040-1046, i: Becker, C.J. (ed.): *Studies in Northern Coinages of the Eleventh Century*, København 1981, 119-174.
- Christiansen, M.W. & Horsnæs, H.W.: Guds hånd-udmøntninger NNUM 1/2021, 5-15.
- Galster, G.: Møntfundet fra Haagerup, *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1944, 93-157.
- Galster, G.: Ringsted og Slagelse mønter, *Aarbog for historisk Samfund for Sorø Amt XVIII* 1929, 3-36.
- Galster, G.: Vikingetidens møntfund fra Bornholm, *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1977-1979, Oslo – Bergen – Tromsø 1980, 5-246.
- Gunnarsson, B.: Den gäckande kedja 105 – spåret av en vikingatida myntunion? I: C. Ekström, K. Holmberg & M. Wijk (red.) *Samlad Glädje 2009, Numismatiska Klubben i Uppsala 1969-2009*, 71-89.
- Gunnarsson, B.: Skandinaviska Imitationer i fynd från Bornholm, NNUM 1/ 2013, 4-13.
- Gunnarsson, B.: Skandinaviska imitationer i fynd från Danmark, del 3. NNUM 1/2015, 5-11.
- Gunnarsson, B.: York, Lund och myntmästaren Asketill – en ny hypotes om den äldsta delen av kedja 105. I: C. Ekström, B. Gunnarsson, K. Holmberg & M. Wijk (red.) *Samlad Glädje 2019, Numismatiska Klubben i Uppsala 1969-2019*, 117-131
- Hauberg, P.: *Myntförhold og Udmyntninger i Danmark indtil 1146*, Kjøbenhavn 1900.
- von Heijne, C.: *Särpräglat. Vikingatida och tidigmedeltida myntfynd från Danmark, Skåne, Blekinge och Halland (ca. 800-1130)*, Stockholm 2004.

31 Moesgaard 2024, 53 angiver at Knud 51-52 muligvis kunne stamme fra Hedeby på grundlag af 'fabrik', men der er ikke markant forskel på disse og Knud 49, der på grundlag af indskrifter tilskrives Viborg.

32 Malmer 1997.

33 Holmboe 1837 afbildede og beskrev kun ét eksemplar (hvorimod den dominerende danske type i skatten, Knud 49, blev afbildet med fire eksemplarer og en femte bagsideindskrift er beskrevet, og for hver af disse blev antallet af eksemplarer angivet). En mønt fra Årstad-skatten er afbildet i Screen 2015, kat.nr. 4213. Screen angiver at en anden er solgt i 'Glukstad sale, p. 39 no. 6' (ikke sted), mens de resterende 10 mønter ikke ses. Der afbildes dog to stempelidentiske eksemplarer i Oslo kat.nr. 4211-4212 med proveniensoplysningen Hess sale (Lodejnoj Pole-skatten?), som iflg. Screen er forkert. De to mønter med forkert proveniensangivelse kunne eventuelt stamme fra Årstad-skatten.

34 Ikke illustreret, beskrevet som "Kat. 1349, fs som 1348, bs: +ECO IVEINOE: IIVC:". Stack's Bowers live auction, Oct. 2025, lot 11109.

35 I den oprindelige protokolindførsel for Lovns-skatten (FP 329) beskrives mønterne "[Hardeknud], omtrent som den nye Værk Till.Tab. V. No. 73g, *men noget forskjellige derfra* [vores fremhævelse] og med ulæselige Omskrifter (en af dem overbrudt).. 2 [eksemplarer]". I KMMS opbevares imidlertid fire mønter med etiketter der angiver proveniens Lovns under gruppe Knud 48var. Der må altså være sket en fejl, da der kun skulle være to mønter og ikke tre, som Hauberg senere nævner (Moesgaard 2024 gentager Hauberg, der opregner tre eksemplarer fra Lovns), eller fire. De to mønter, som bedst stemmer med beskrivelsen, står her opført som Lovns, mens de to andre eksemplarer, som er stempelidentiske med R&D Till.Tab. V. No. 73g, står som "Lovns"?

36 Indskrifter: IIIIWN/CIII / MIEI TIV

37 Stempelbestemt ud fra beskrivelse og gengivelse af indskrift i LEB kataloget.

38 Indskrifter beskrevet som: +CIIIIOV+COIØNL / +CIII IIC +IVI EIIO. De er tilsyneladende identiske med indskrifterne på mønten Devegge 75.

- Holmboe, C.A.: *De numis MD medii ævi in Norvegia nuper repertis*, Christiania (Oslo) 1837.
- Horsnæs, H.W.: Ny datering af Haubergs Svend Estridsen type 66-67 og en beslægtet gudslam type, *NNUM* 3/2020, 77-86.
- Horsnæs, H.W.: Hedeby's største udmøntning i 1000-tallet – En stempelanalyse af typerne Hauberg Hardekud 50 og Magnus 36, *NNUM* 2/2022, 37-57.
- Horsnæs, H.W.: *Ørbæk-mønterne* (i trykken).
- Ingvardson, G.T. & R. Laursen: Den engelske forbindelse, *SKALK* 4/2016, 23-26.
- Ingvardson, G.T., Müter, D., Foley, B.P.: Purse of medieval silver coins from shipwreck revealed by X-ray microscale Computed Tomography scanning, i: *Journal of Archaeological Science: Reports* 43, 2022.
- Klinge, Chr.: Horsensskatten, *Årbog for Nordjyske Museer* 2017, 27-32.
- Leimus, I. & Kiudsoo, M.: Der spätwikerzeitliche Münzfund von Änkküla, Kreis Jögeva, Estland (tpq 1089), i: T. Talvio & M. Wijk (eds.): *Myntstudier. Festschrift till Kenneth Jonsson*, Stockholm 2015, 129-140.
- Malmer, B.: *The Anglo-Scandinavian Coinage c. 995-1020*, Commentationes de Nummis Seaculorum IX-XI in Suecia Repertis. Nova Series 9, Stockholm 1997.
- Malmer, B.: *Den svenska mynthistorien. Vikingatiden ca. 995-1030*, Stockholm 2010
- Malmer, B.: *Serpents and Crosses. Scandinavian Coinages from the time of Louis the Pious, Cnut the Great, Harthacnut, and Anund Jakob*, Commentationes de Nummis Seaculorum IX-XI in Suecia Repertis. Nova Series 14, Stockholm 2023.
- Moesgaard, J.C.: Knud den Stores udmøntning i Danmark vest for Øresund i lyset af Brita Malmers værk. Del I: Fyn og Jylland, *NNUM* 1/2024, 37-55.
- Screen, E: *Sylloge of Coins of the British Isles 66, Norwegian collections, Part II Anglo-Saxon and later British Coins 1016-1279*, Oxford 2015.
- Wiechmann, R.: *Edelmetalldepots der Wikingerzeit in Schleswig-Holstein. Vom «Ringbrecher» zur Münzwirtschaft*, Neumünster 1996.

Forkortelser

- B-R Bruun-Rasmussen auktioner
- LEB L.E. Bruuns Mønt- og Medaille Samling. Mønter, Medailler og Pengesedler fra Danmark, Norge, Sverige, Slesvig og Holsten samt numismatisk Litteratur. København 1928.
- Hbg Hauberg